

Marinarkeologi i Mariehamn

Av Patrik Höglund

Den 20–21 juli hölls ett marinarkeologiskt seminarium med rubriken *Sjunkna skepp – ekonomisk resurs eller museiföremål* i Mariehamn på Åland. Arrangörer var Ålands högskola, Museibyran, Ålands sjöfartsmuseum samt Stiftelsen sjökvarteret. Seminariet behandlade den kanske vanligaste, eller åtminstone mest kända, typen av fornlämningar under vatten – de sjunkna skeppen.

Med modern teknologi påträffas och dyks det på fartyglämningar som tidigare varit svårtillgängliga och därmed också skyddade för exploatering. Vilka medel har samhället för att bevara dessa lämningar och går det att kombinera med ett utnyttjande? Både antikvariska myndigheter och sportdykare fanns närvarande vid seminariet. De inledande hälsningsorden av landskapsantikvarie Magnus Elfwendahl berörde just ovanstående problematik och han betonade vikten av en dialog om hur det maritima kulturarvet skall förvaltas.

Seminarieblock 1

Det första seminarieblocket, *Lagstiftning, etik och kulturmiljövård*, inleddes av Elisabeth Iregren, vid Lunds universitet. Iregren påpekade att skelettmaterial påträffade i vrak generellt har en stor forskningspotential. Kvarlevorna är ofta välbevarade och via fartyglämningen möjliga att datera. Iregren ansåg att det går att bedriva forskning på skelettmaterial på ett etiskt sätt men att ett regelverk behövs. Som exempel nämndes att mänskliga kvarlevor i fartyglämningar yngre än 100 år, som inte är klassade som gravar, inte har något lagskydd.

Peter Wetterstein från Åbo akademi provocerade genom att tolka finsk lagstiftning i avseende på fartygsvrak på ett mycket liberalt sätt. Wetterstein diskuterade vem som har rätten till ett vrak och framhöll faktorer som bärgarrätt och äganderätt kontra den finska fornminneslagen. Detta ledde till diskussioner där det kunde konstateras att åsikterna gick rejält isär.

Det första blocket avslutades av Carsten Lund från Skov- og Naturstyrelsen i Köpenhamn, som talade om lagstiftningen runt vrak i ett europeiskt perspektiv. Lund

sade inledningsvis att man kan se ett vrak som en engångsresurs eller en "lång" resurs. Exempel på bägge förhållningssätten är bärgningarna och handhavandet av skeppen Jönköping och Vasa. Lund fortsatte bland annat med att berätta om ett Östersjösamarbete avseende kulturlämningar under vatten samt den nyligen färdigställda UNESCO-konventionen med ett liknande tema. Enligt den sistnämnda skall kulturlämningar inte utnyttjas för kommersiella syften och ett bevarande "in situ" skall prioriteras. Vidare skall tillgängligheten för allmänheten främjas – om inte någon risk för lämningen föreligger.

Seminarieblock 2

Block nummer två, *Marinarkeologi i teori och praktik*, inleddes av Marcus Lindholm från Museibyran i Mariehamn. Denne berättade om den speciella åländska lagstiftningen med generella dykförbud och systemet med utfärdande av dispenser för dykning (figur 1).

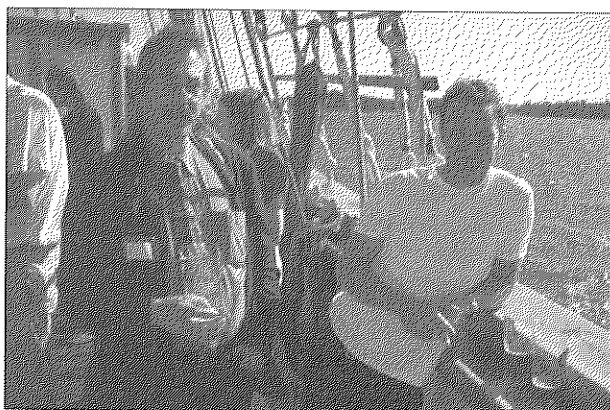
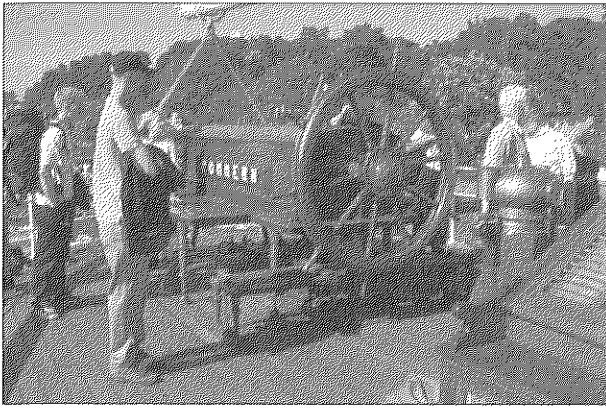

Foto: Staffan von Arbin

Figur 1. Marcus Lindholm – en av arrangörerna till seminariet – i glatt samtal med Thomas Bergstrand, Bohusläns museum, under fredagens båtexcursion.

Staffan von Arbin, Bohusläns museum, redogjorde för ett pilotprojekt avseende kartering av fornlämningar under vatten. I korthet går detta ut på att jämföra vissa kulturmiljöers förväntade fornlämningsbild med det rådande kunskapsläget. Inte helt oväntat visar studien på

Figur 2. Seminariedeltagare ombord på museifartyget Pommern.

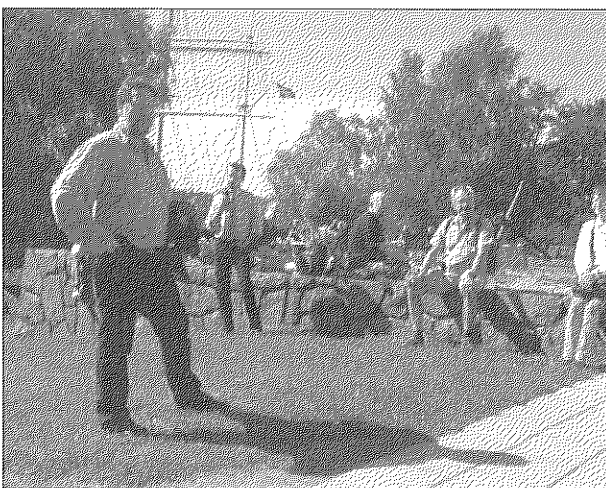
betydande brister i det sistnämnda. Poängen är att få detta svart på vitt och förhoppningsvis kunna utveckla kunskapsuppbygget i framtiden.

Om undervattensarkeologi i Västsverige talade Thomas Bergstrand, också han från Bohusläns museum. Förutom att redogöra för en planerad skyddstäckning av Stora Sofia, ett örlogsskepp från 1600-talet, talade Bergstrand om förutsättningarna för att bedriva en bra undervattensarkeologisk verksamhet. Dessa är bland annat en dialog med en länsstyrelse insatt i undervattensarkeologins problem och möjligheter samt en regional kompetens.

Efter en visning av Sjöfartsmuseet och museifartyget Pommern, avslutades dagen med en exkursion till Rödhamn ombord på skonaren Linden (figur 2 & 3).

Seminarieblock 3

Dag två inleddes med block tre, *Vrak – ekonomisk resurs eller museiföremål?* Andreás Olsson från Göteborgs universitet talade om vrak som en skyddsvärd resurs utifrån några västsvenska exempel. Olsson framhöll att det sak-

Figur 3. Museichef Henrik Karlsson föresade Ålands Sjöfartsmuseum och museifartyget Pommern för seminariets deltagare.

nas en kompetens och beredskap på nationell nivå för bevarande och skydd av fornlämningar under vatten.

Björn Hagberg från projektet Sala silvergruva tyckte att det är viktigt att försöka se vraken både ur myndigheternas och dykbranschens perspektiv. Baserat på egna erfarenheter ansåg Hagberg att förbud leder till fler nackdelar än fördelar. Nyckeln till framgång är information, ansvar och samarbete.

Blocket avslutades av Björn Varenius från Statens sjöhistoriska museer i Stockholm. Varenius poängterade att fornlämningar är en gemensamma resurs och skall vara tillgängliga för alla. Det bör gå att hitta metoder för att kombinera brukande och bevarande.

Seminarieblock 4

Det avslutande blocket, *Dykarna och vraken*, inleddes av Christer Westerdahl från Malmö museer. Ett mer flexibelt och mindre objektfixerat synsätt på det maritima kulturarvet efterlystes av Westerdahl. Hela kulturmiljöer bör studeras, gärna med hjälp av sentida liknande miljöer och tolkningar av icke-materiella lämningar, exempelvis ortnamn.

Sportdykaren Lennart Joelsson från Lumparland avslöste och berättade om olika åländska projekt och sitt samarbete med museibyran. Även Joelsson efterlyste ökade resurser till information och utbildning.

Henrik Jansson från Museiverket i Helsingfors, redogjorde för ett försök med en undervattenspark. Besökarna följer en snitslad bana runt ett vrak och får information via skyltar. Man har även försökt föra "besöksstatistik" över vissa vrak.

Seminariet avslutades med en diskussion där bland annat Carl-Olof Cederlund, Södertörns högskola, redovisade en uppsats angående sportdykares syn på vrak. Ur kulturmiljövårdens synvinkel var det en ganska mörk bild som målades upp, där förståelsen för fornlämningar under vatten hos många sportdykare är uppenbart bristfällig. Björn Varenius påpekade att skalan av vrakpåverkande dykning är komplex, alltifrån ren vrakplundring till slarv och okunnighet och att kampen för ökad förståelse är en långsam process.

Ett återkommande inslag under hela seminariet var vikten av en dialog mellan sportdykare och myndigheter. Att få relevant information och att känna delaktighet är en förutsättning för att ta ansvar. Förbud är en utväg att ta till endast i nödfall.

Patrik Höglund är ledamot i Marinarkeologiska sällskapet och arbetar på Vasamuseet.